

INTERNATIONAL
CONFERENCE

INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY STUDIES AND SCIENTIFIC RESEARCH

 30
OKTOBER
2026

CERTIFICATE
to Each Author

Google Scholar
Indexing

Online
Publication

E-Conference

HELSINKI
FINLAND

CONFERENCE THEMES

- Social and Economic Sciences
- Exact and Natural Sciences
- Humanities and Philology
- Medicine and Pharmacy
- Information Technologies and Engineering
- Pedagogy and Modern Education
- Law and Public Administration
- Agriculture and Veterinary Sciences
- Architecture, Construction and Urban Studies
- Innovative Research and Interdisciplinary Studies

REGISTER NOW

intconf.online

METHODS FOR PREVENTING CONFLICT SITUATIONS IN PEDAGOGICAL COMMUNICATION AND RESOLVING THEM CONSTRUCTIVELY

Shamuratova Sevara Bekberganovna
2nd-year Master's student, Asman University

Abstract. The article analyzes the essence, types and causes of conflict situations in pedagogical communication. The psychological and pedagogical nature of conflicts in teacher-student relations is revealed, preventive methods of avoiding them, as well as strategies and techniques for the constructive resolution of conflicts that have arisen, are described. Based on the results of a questionnaire and observation among secondary school teachers, practical recommendations for conflict management are developed.

Key words: pedagogical communication, conflict situation, pedagogical conflict, conflict prevention, constructive resolution, mediation, "I-message", active listening, pedagogical tact, conflictological competence.

Annotatsiya. Maqolada pedagogik muloqotda yuzaga keladigan nizoli vaziyatlarning mohiyati, turlari va kelib chiqish sabablari tahlil qilingan. O'qituvchi-o'quvchi munosabatlaridagi nizolarning psixologik-pedagogik tabiati ochib berilib, ularning oldini olishning profilaktik usullari hamda yuzaga kelgan nizolarni konstruktiv hal etish strategiyalari va texnikalari yoritilgan. Umumiy o'rta ta'lim maktabi o'qituvchilari o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma va kuzatish natijalari asosida nizolarni boshqarish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik muloqot, nizoli vaziyat, pedagogik nizo, nizo profilaktikasi, konstruktiv hal etish, mediatsiya, "men-xabar", faol tinglash, pedagogik odob, konfliktologik kompetentlik.

Аннотация. В статье анализируются сущность, виды и причины возникновения конфликтных ситуаций в педагогическом общении. Раскрывается психолого-педагогическая природа конфликтов в отношениях учителя и ученика, освещаются профилактические методы их предупреждения, а также стратегии и техники конструктивного разрешения возникших конфликтов. На основе результатов анкетирования и наблюдения среди учителей общеобразовательной школы разработаны практические рекомендации по управлению конфликтами.

Ключевые слова: педагогическое общение, конфликтная ситуация, педагогический конфликт, профилактика конфликтов, конструктивное разрешение, медиация, «я-сообщение», активное слушание, педагогический

ТАКТ, КОНФЛИКТОЛОГИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ.

Kirish

Pedagogik muloqot – o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi murakkab, ko‘p qirrali o‘zaro ta’sir jarayoni bo‘lib, unda turli yoshdagi, turli qadriyat va manfaatlarga ega shaxslar to‘qnashadi. Shu bois ta’lim jarayonida nizoli vaziyatlarning yuzaga kelishi tabiiy holdir. Masala nizolarning umuman bo‘lmasligida emas, balki o‘qituvchining ularni oldindan ko‘ra olishi, oldini olishi va yuzaga kelganda konstruktiv, ya’ni ikki tomon uchun ham foydali tarzda hal eta olishidadir.

Noto‘g‘ri hal etilgan yoki e’tiborsiz qoldirilgan pedagogik nizo o‘quvchida o‘qituvchiga va fanga nisbatan salbiy munosabat, o‘quv motivatsiyasining pasayishi, xavotir va o‘ziga ishonchsizlikni keltirib chiqaradi; o‘qituvchida esa emotsional charchoq, kasbiy qoniqmaslik va avtoritar uslubga moyillikni kuchaytiradi. O‘zbekiston Respublikasida ta’lim sohasidagi islohotlar, jumladan, ta’lim muassasalarida xavfsiz va qulay psixologik muhit yaratish, o‘quvchilar huquqlarini himoya qilish talablari o‘qituvchidan konfliktologik kompetentlikni, ya’ni nizolarni oldini olish va boshqarish ko‘nikmalarini talab qiladi. Shu bois mazkur tadqiqotning maqsadi – pedagogik muloqotdagi nizoli vaziyatlarning tabiatini tahlil qilish hamda ularning oldini olish va konstruktiv hal etishning samarali usullarini asoslashdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Pedagogik nizolar muammosi pedagogik konfliktologiya doirasida o‘rganiladi. M.M.Ribakova pedagogik nizolarni faoliyat nizolari (o‘quv topshiriqlarini bajarish bilan bog‘liq), xulq-atvor nizolari (intizom qoidalarini buzish bilan bog‘liq) va munosabat nizolari (o‘qituvchi va o‘quvchining emotsional-shaxsiy munosabatlari bilan bog‘liq) ga ajratadi. A.Ya.Antsupov va A.I.Shipilov nizoni tomonlarning qarama-qarshi manfaat, maqsad va pozitsiyalari to‘qnashuvi sifatida ta’riflab, uning tuzilishi va dinamikasini ochib berganlar. V.A.Kan-Kalik pedagogik muloqotdagi nizolarning asosiy sababini o‘qituvchining muloqot uslubidagi xatolar (avtoritarlik, masofa saqlash, qo‘rqitish) bilan bog‘laydi.

Xorijiy tadqiqotlarda nizolarni hal etishning K.Tomas va R.Kilman tomonidan ishlab chiqilgan besh strategiyali modeli (raqobat, hamkorlik, muros, chetlashish, moslashish), T.Gordonning “samarali o‘qituvchi treningi” (“men-xabar”, faol tinglash, “yutqazuvchisiz” usul), M.Rozenbergning zo‘ravonliksiz muloqot konsepsiyasi hamda maktab mediatsiyasi amaliyoti keng tarqalgan. Ushbu yondashuvlar nizoni yo‘q qilinishi lozim bo‘lgan hodisa emas, balki munosabatlarni rivojlantirish imkoniyati sifatida qarashni taklif etadi.

O‘zbekistonlik olimlar – N.Azizxo‘jayeva, M.Ochilov, E.G‘oziyev, V.Karimova, Z.Nishonova va boshqalarning ishlarida pedagogik odob, o‘qituvchining psixologik madaniyati, o‘quvchilar bilan muloqotda nizolarni bartaraf etish masalalari

milliy mentalitet va ta'lim an'analari nuqtai nazaridan yoritilgan. Sharq mutafakkirlari – Forobiy, Ibn Sino, Navoiy, Avloniy asarlarida sabr-toqat, yumshoq so'z, g'azabni jilovlash, adolat kabi fazilatlar muallim uchun eng zarur sifatlar sifatida ta'kidlangan, bu esa nizolarni oldini olishning milliy-axloqiy asosini tashkil etadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, nizolarning umumiy nazariyasi yetarlicha ishlab chiqilgan, biroq pedagogik muloqot sharoitida nizolarni oldini olish va konstruktiv hal etish usullarini yaxlit tizim sifatida taqdim etish va ularni maktab amaliyotiga moslashtirish masalasi dolzarbligicha qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda nazariy tahlil, tizimli yondashuv, pedagogik kuzatish, so'rovnoma va suhbat metodlaridan foydalanildi. So'rovnomada umumiy o'rta ta'lim maktablarining 46 nafar o'qituvchisi va 7–9-sinflarning 120 nafar o'quvchisi ishtirok etdi. So'rovnoma orqali nizolarning eng ko'p uchraydigan turlari va sabablari, o'qituvchilarning nizolarni hal etishda qo'llaydigan strategiyalari hamda o'quvchilarning bu strategiyalarga munosabati aniqlandi. Shuningdek, 24 ta darsda kuzatish o'tkazilib, nizoli vaziyatlarning yuzaga kelishi va hal etilishi dinamikasi qayd etildi.

Tahlil va natijalar

Pedagogik nizolarning turlari va sabablari. So'rovnoma natijalariga ko'ra, o'qituvchi-o'quvchi munosabatlarida eng ko'p uchraydigan nizolar xulq-atvor nizolari (54%), so'ngra faoliyat nizolari (31%) va munosabat nizolari (15%) ekanligi aniqlandi. Biroq kuzatish shuni ko'rsatdiki, xulq-atvor va faoliyat nizolarining katta qismi noto'g'ri hal etilganda munosabat nizosiga aylanadi, ya'ni vaziyat muammosi shaxslararo ziddiyatga o'sib o'tadi.

Nizolarning kelib chiqish sabablari ikki guruhga ajratildi. O'qituvchi bilan bog'liq sabablar: o'quvchining yosh xususiyatlarini hisobga olmaslik (o'qituvchilarning 38% i buni tan oldi), o'quvchini sinf oldida tanqid qilish, baholashdagi adolatsizlik, avtoritar ohang, o'quvchi fikrini tinglamaslik, o'z xatosini tan olmaslik. O'quvchi bilan bog'liq sabablar: o'smirlik davriga xos mustaqillikka intilish va e'tirozkorlik, o'z-o'zini tasdiqlashga bo'lgan ehtiyoj, oiladagi muammolar, o'quv yuklamasidan charchash. O'quvchilarning 67% i nizolarning asosiy sababi sifatida "o'qituvchi meni tinglamaydi va tushunmaydi" degan javobni berdi, bu esa muloqot madaniyatining pastligi nizolarning bosh omili ekanligini ko'rsatadi.

Nizoli vaziyatlarning oldini olish usullari. Nizolarni oldini olish (profilaktika) ularni hal etishdan ko'ra samaraliroq va kam xarajatlidir. Tadqiqot asosida profilaktikaning quyidagi usullari ajratildi:

- sinfda aniq, birgalikda ishlab chiqilgan va barchaga tushunarli qoidalar tizimini joriy etish – o‘quvchilar o‘zlari qatnashgan qoidalarni buzishga kamroq moyil bo‘ladi;
- o‘quvchi shaxsiga hurmat va pedagogik odob – o‘quvchini sinf oldida emas, yakka tartibda tanqid qilish, xulqni baholab, shaxsni baholamaslik (“bu ish noto‘g‘ri” deyish, “sen yomonsan” emas);
- adolatli va shaffof baholash – baho mezonlarini oldindan e‘lon qilish, bahoni izohlash;
- o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, ayniqsa o‘smirlarning mustaqillik va tan olinishga bo‘lgan ehtiyojini qondirish;
- dastlabki keskinlik belgilarini (ohang o‘zgarishi, e‘tiroz, chetlanish) o‘z vaqtida sezish va darhol yumshatish – hazil, mavzuni o‘zgartirish, topshiriq berish;
- o‘qituvchining o‘z emotsional holatini boshqarishi – g‘azab holatida qaror qabul qilmaslik, pauza qilish, chuqur nafas olish texnikasi;
- sinfda ijobiy psixologik muhit va ishonchli munosabatlarni muntazam shakllantirib borish.

Nizolarni konstruktiv hal etish usullari. Nizo yuzaga kelgan taqdirda uni konstruktiv hal etish uchun tadqiqotda quyidagi bosqichli algoritm ishlab chiqildi va sinovdan o‘tkazildi: 1) vaziyatni to‘xtatish va emotsional keskinlikni pasaytirish (tinchlanish, “keyin gaplashamiz” pozitsiyasi); 2) nizing haqiqiy sababini aniqlash (faol tinglash, aniqlovchi savollar); 3) tomonlarning manfaatlarini (pozitsiyalarini emas) tushunish; 4) birgalikda yechim variantlarini izlash; 5) ikki tomon uchun ham maqbul yechimni tanlash va kelishuvga erishish; 6) natijani tahlil qilish va munosabatlarni tiklash.

Ushbu algoritmni amalga oshirishda quyidagi texnikalar samarali ekanligi aniqlandi. “Men-xabar” texnikasi (T.Gordon) – o‘qituvchi o‘quvchini ayblash o‘rniga o‘z his-tuyg‘ulari va ehtiyojlarini bayon qiladi: “Sen doim darsni buzasan” o‘rniga “Dars paytida gaplashilganda men tushuntirishni davom ettira olmayman va bu meni xavotirga soladi”. Faol tinglash – o‘quvchining so‘zlarini qayta ifodalash, his-tuyg‘ularini nomlash (“Sen bahodan norozi ekaningni tushundim”), bu o‘quvchida tushunilganlik hissini uyg‘otadi. “Yutqazuvchisiz” usul – yechimni o‘qituvchi yakka o‘zi emas, balki o‘quvchi bilan birgalikda topadi, natijada hech kim mag‘lub bo‘lmaydi. Tomas–Kilmann modeli bo‘yicha pedagogik nizolarda hamkorlik va murosas strategiyalari ustuvor bo‘lishi, raqobat (bosim) esa faqat o‘quvchi xavfsizligiga tahdid bo‘lgan holatlarda qo‘llanilishi lozim. Mediatsiya – uchinchi betaraf tomon (psixolog, sinf rahbari, tayyorgarlikdan o‘tgan o‘quvchi-mediator) ishtirokida muzokara, bu ayniqsa chuqurlashgan munosabat nizolarida samarali.

So‘rovnoma natijalari o‘qituvchilarning 52% i nizolarda asosan raqobat (bosim,

jazo) strategiyasini, 23% i chetlashishni, faqat 25% i hamkorlik yoki murosani qo'llashini ko'rsatdi. Shu bilan birga, o'quvchilarning 81% i aynan o'qituvchi ularni tinglab, birgalikda yechim izlagan holatlarda nizo to'liq hal bo'lganini va munosabat yaxshilanganini qayd etdi. Tavsiya etilgan algoritm va texnikalar bilan tanishtirilgan 18 nafar o'qituvchi bilan o'tkazilgan takroriy kuzatish shuni ko'rsatdiki, ikki oy ichida ularning sinflarida qayd etilgan nizoli vaziyatlar soni 40% ga kamaygan, hal etilmay qolgan nizolar ulushi esa 35% dan 9% ga tushgan.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarni chiqarish imkonini beradi. Pedagogik muloqotdagi nizolarning asosiy manbai o'qituvchi muloqot madaniyatining yetarli emasligi – o'quvchini tinglamaslik, avtoritar ohang, adolatsiz baholash va yosh xususiyatlarini hisobga olmaslikdir. Nizolarni oldini olish ularni hal etishdan samaraliroq bo'lib, bu aniq qoidalar, hurmat, adolatli baholash va o'qituvchining o'z emotsiyalarini boshqarishiga asoslanadi. Yuzaga kelgan nizolarni konstruktiv hal etishda bosqichli algoritm, “men-xabar”, faol tinglash, “yutqazuvchisiz” usul va mediatsiya texnikalari yuqori samaradorlikka ega bo'lib, ular nizoni munosabatlarni mustahkamlash imkoniyatiga aylantiradi.

Takliflar:

1. o'qituvchilarni malaka oshirish dasturlariga “Pedagogik konfliktologiya” moduli va nizolarni hal etish bo'yicha amaliy treninglarni kiritish;
2. bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda nizoli vaziyatlarni tahlil qilish (key-stadi) va rolli o'yinlar orqali konfliktologik kompetentlikni shakllantirish;
3. maktablarda maktab mediatsiyasi xizmatini tashkil etish va o'quvchi-mediatorlarni tayyorlash;
4. sinf rahbarlari uchun nizolarni oldini olish va hal etish bo'yicha metodik qo'llanma ishlab chiqish;
5. keyingi tadqiqotlarda raqamli muhitdagi (ijtimoiy tarmoq, masofaviy ta'lim) pedagogik nizolarning xususiyatlarini o'rganish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020-yil 23-sentyabr, O'RQ-637-son.
2. Рыбакова М.М. Конфликт и взаимодействие в педагогическом процессе. – М.: Просвещение, 1991. – 128 с.
3. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 551 с.
4. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с.

5. Гордон Т. Курс эффективного преподавателя. Как раскрыть в школьниках самое лучшее. – М.: Ломоносовъ, 2010. – 432 с.
6. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2006. – 200 b.
7. Ochilov M. Muallim – qalb me‘mori. – Toshkent: O‘qituvchi, 2001. – 176 b.
8. G‘oziyev E. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2010. – 544 b.
9. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992. – 160 b.
10. Thomas K.W., Kilmann R.H. Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument. – Mountain View, CA: CPP, Inc., 1974.
11. Rosenberg M.B. Nonviolent Communication: A Language of Life. – Encinitas, CA: PuddleDancer Press, 2003. – 222 p.
12. Johnson D.W., Johnson R.T. Teaching Students to Be Peacemakers. – Edina, MN: Interaction Book Company, 1995. – 254 p.